

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: National minority, ethnic minority, ethnic majority : introduction

Author: Marek S. Szczepański

Citation style: Szczepański Marek S. (1997). National minority, ethnic minority, ethnic majority : introduction. W: M. S. Szczepański (red.), "Ethnic minorities and ethnic majority" (S. 7-29). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

MAREK S. SZCZEPAŃSKI

University of Silesia
Katowice

National Minority, Ethnic Minority and Ethnic Majority: Introduction

The book, which I have the pleasure to introduce to the readers, is one of the first collections of sociological studies which take comprehensively — though by no means in an exhaustive way — the problems of national and ethnic minorities in Poland, as well as their relations with the national and ethnic majority of the population of the country in question. The issues dealt with in this book are of great importance both in their cognitive and practical aspect. In the history of Poland, its most recent chapter included, multi-nationality and — connected with it to some extent — multi-religion never were matters of marginal significance, however marginalized they were from time to time for political reasons. According to the data obtained in the 1931 census: "Poles constituted 68.9% of the society, the Ukrainians made 13.9%, Jews 8.6%, Belarussians 3.1%, Germans 2.3%, while other nationalities the remaining 3.2% of the population of Poland"¹ (Łodziński, 1995).

After the Second World War the situation changed tremendously. As a result of the extermination policy exercised by the Nazis towards the Polish citizens of Jewish origin, as a result of massive migrations caused by changes of borders, forced displacements and voluntary migrations, both the qualities and the significance of national minorities underwent radical reductions. For example, in the late 1960s and early 1970s the Ministry of Internal Affairs (MSW) — responsible for providing statistics in this respect — informed that

¹ The population of Poland amounted to 32.1 million of people in 1931.

the national minorities resident in Poland amounted to a mere 1.5% of the total population, that was add up to a total of 500,000 people (Żołędziowski, 1995). The Ukrainians and Belarussians were considered the largest minorities then, amounting to some 400,000 people together (of which 200,000 were Ukrainians and 200,000 were Belarussians). On the other hand, the existence of any larger German minority was disputed, the mere 3,000 non-Polish Protestants in Pomerania (Pomorze) and Lower Silesia (Dolny Śląsk) were included there. Other sources of the same period assessed the national minorities to include some 450,000 people. It was assumed that among them some 180,000 were Ukrainians, 165,000 were Belarussians, 31,000 were Jews, 21,000 were Slovaks, 2,000 were Czechs, 19,000 were Russians, 10,000 were Lithuanians, 3,000 were Germans, 12,000 were Gypsies, and 10,000 were Greeks and Macedonians (Łodziński, 1995; Kwilecki, 1963). However, even this small participation of national minorities in the composition of the total population was — in the post-war Poland (1944—1989) — concealed. According to the ideological and doctrinal statements of the communist functionaries, Poland was a country the population of which consisted of a single nation, a virtual national community. For the above reason, information regarding existing national minorities were hard to obtain and rarely published. The minorities themselves — due to administrative restrictions or bans — were hardly self-organized or integrated.

The post-war population of Poland could, anyway, be characterized as relatively homogeneous nation, having stated which does not imply questioning the role or importance of the minorities existing in Poland. The national homogeneity was, in the first place, intensified and enhanced by the post-war emigration of native population from Upper Silesia, Pomerania (Pomorze) and Warmia. All those regions belonged mainly to Germany before the Second World War. In the years 1955—1989, as many as 1,198,222 persons — under the framework of “joining families” campaign — from the above territories left Poland for the Federal Republic of Germany, declaring their access to the German nation. After 1989 when the “real socialism”² system

² The term “real socialism” is used in Poland as a description of the political and economic formation in this country in the period 1944—1990. The synonymous terms “dependent socialism” and “communism” are also sometimes used. The preceding adjective “real” indicated clearly the distance separating the socialism variant from the ideal socialism, set out in the writings of 19th and 20th-century thinkers (Karl Marx, Frederick Engels, Rosa Luksemburg, Nikolaj Bucharin). It also shows up the spectacular differences between East European socialism and the democratic socialism practiced in certain Western hemisphere countries, in particular in Scandinavia. The period of “real socialism” in Poland began with the seizing of power by a small group of communists with the backing of the Red Army which liberated our country from the Nazi occupation. Thus Poland become one of the victims of the export of the Soviet socialist revolution. This experimental period in the history of our country was closed by first free presidential election which took place in November and December of 1990 and the election of Lech Wałęsa to this office.

collapsed, and elimination of numerous administrative restrictions followed suit, making life less difficult for the functioning of national minorities in Poland, the statistical assessments carried out by several institutions have been still divergent, albeit more reliable. Such assessments, restricted to the main minorities only, are presented in Table 1 (see also Fig. 1). Smaller minorities, of a few hundred or a few thousand people each, such as Greeks, Czechs, Russians or Bulgarians, have been disregarded there. Also minorities whose status is disputable (Karaites, Tatars, Ormians) have been excluded from there. Their highly advanced level of assimilation with Polish culture, language and nation result in treating them rather as religious minorities than national ones (Żołędziowski, 1995).

Table 1

Numerical Force of National Minorities in Poland, According to Assessments Made in the Years 1992—1993 by Polish Statistical Society (PTS) and Chief Central Statistical Office (GUS), by Ministry of National Education (MEN), the Parliamentary Commission for National and Ethnic Minorities (SKMNI) and by Activists of the National Minorities (ACTIVISTS)

Minority	Numerical force of minorities as assessed in 1992—1993 (in thousands)			
	PTS-GUS	MEN	SKMNI	ACTIVISTS
Germans	260	305—308	350—500	500—1000
Ukrainians and Lemks	70	250—280	250—300	300—500
Belarussians	76	200—230	250—300	300—400
Gypsies	25	25	25	—
Lithuanians	9	20	15—20	25—30
Slovaks	5	20	10—15	20—25
Jews	3	15	8—10	6—10
Total (% of population)	450 (1.2)	838—940 (2.1—2.4)	908—1145 (2.3—3.0)	1151—1965 (3.0—5.1)

Source: C. Żołędziowski: "Mniejszości narodowe w Polsce" [National Minorities in Poland], in *Polska 1995. Raport o rozwoju społecznym* [Poland 1995. Report on Social Development]. Warszawa 1995, p. 221.

It is explicitly clear from the above Table 1 that all minorities residing in Poland, taken together, amount to 1.2% to 5.1% of the total population, depending on the assessing body. Many authors studying those problems are of the opinion that this percentage does not exceed 4% (Łodziński, 1995). Although the national minorities constitute such a small fraction of the total population of the country, the problems connected with the issue — neglected due to political and doctrinal reasons during the "real socialism" period — are fascinating, albeit hardly covered in the sociological, anthropological and

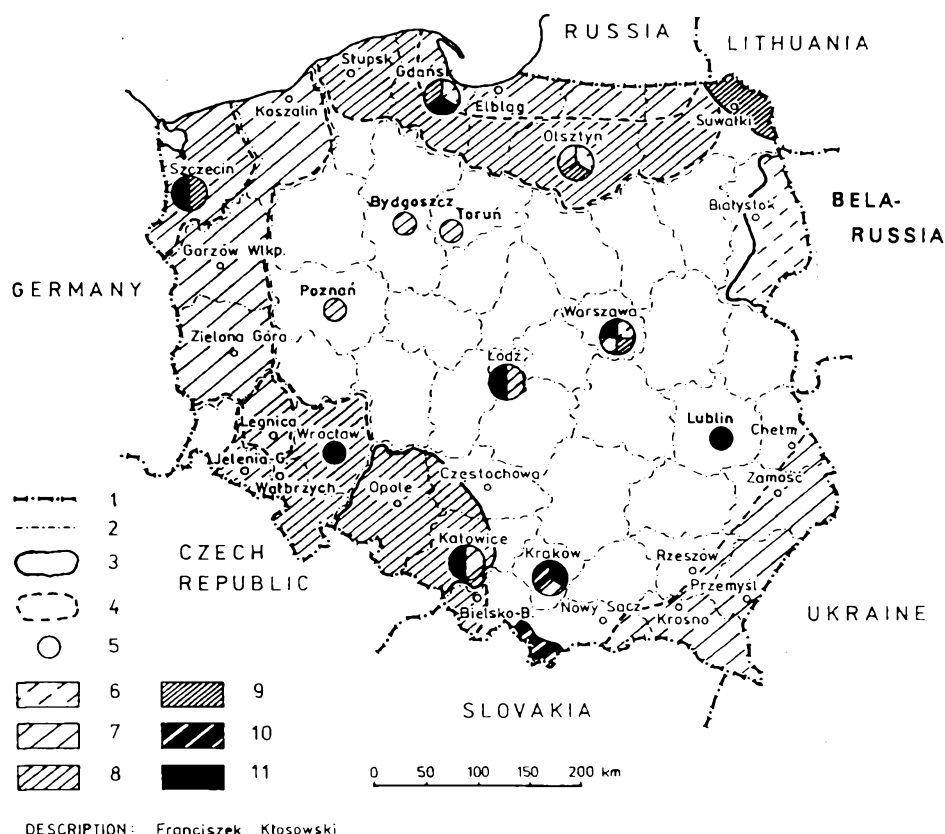

Fig. 1. Approximate Distribution of National Minorities in Poland

1 — state boundaries, 2 — boundaries of voivodships; distribution: 3 — compact, 4 — scattered, 5 — in towns; national minorities: 6 — Belarussian, 7 — Ukrainian, 8 — German, 9 — Lithuanian, 10 — Slovakian, 11 — Jewish.

ethnographic literature and studies carried out in Poland. The issues in question are not only about investigating the unique cultural phenomena present in every such minority, but also about describing their exigencies (e.g. education of the minority) or religious needs (services held in the mother tongues of national minorities).

In ethnography, cultural anthropology and sociology, there are as many as three basic notions, used in various places and contexts throughout the volume: *ethnographic group*, *ethnic group* and *national minority* (Kwaśniewski, 1992; *Sprawy Narodowościowe*, 1992—1995). The first of the three — some researchers do in fact treat it as synonymous with the second³ — applies to

³ As was the case of Polish research worker Jan Stanisław Bystron (1892—1964), who identified an ethnographic group with an ethnic one.

a group singled out by ethnographers on the basis of objective features of culture (e.g. type of regional costume, or dialect). Ethnographic groups — determined usually for the purposes of investigation and analysis — make up parts of a wider ethnic group, and appear either within one or at its border (Jasiewicz, 1987). It is generally accepted that an *ethnic group* is a society, the cultural identity of which is connected with a given territory (*ethnic territory*), being conscious of its separate character as regards culture, language and history, sometimes even economy, which group does not — however — make up a separate nation, albeit being equipped with some features of one. To use the notions of Polish sociologist Stanisław Ossowski, an ethnic group would find its *private homeland* (*personal homeland*) and the *ideological* one within the country of residence, while its national option is usually analogous with the choices made in this respect by the majority of citizens of a given country (Ossowski, 1984). Among such ethnic groups in Poland one can list Kashubians or Silesians. A national minority, in turn, is a ethnic group which is located at the territory of a country as a result of historical changes (e.g. moving of borders, forced dislocations or migrations), which group declares a nationality different from the one that dominates in the country of its residence. In other words, the *Heimat* (*private homeland*) for many members of the German national minority is situated at the territory of Poland, while the *Vaterland* is already found outside its borders in the Federal Republic of Germany.

National minorities, as well as minority ethnic groups mainly — although not exclusively — concentrate in the historic cultural border regions, or border regions *tout court* (*geographic border regions*). The notion “cultural border region” applies to such territories (regions) of a state — usually located peripherally in relation to capital towns and regions — in which the awareness of social separateness is conspicuous, while the regional culture is the result of many years of mutual permeability between numerous cultures and traditions of different origins. The cultural border regions did change their state and administrative affiliation and status over the centuries, belonging to various political, administrative and economic systems. As a result, the population inhabiting such regions is characterized by diversified and different options as to nationality, while national indifference is not of marginal importance. Such diversified options are still noted in Upper Silesia — including its Katowice area — which at present is some 200 kilometers away from the Polish-German border. This region is inhabited — as declared — by a German minority of almost 40,000 people, as well as the Silesian ethnic group — difficult to assess statistically — made up of natives opting for Polish nationality.

The Upper Silesia region, already mentioned, may serve as a good example of a Polish cultural border region. For many centuries it has been exposed

to strong cultural, social, political and economic influences from Bohemia and Moravia, Austria, Prussia, Germany and Poland. Its historic fate was also markedly influenced by the Jewish population inhabiting it. Over the centuries the Upper Silesia region — like other cultural border regions — did change its national status, was a meeting place of many cultures, or a place where those cultures clashed, was influenced by various political and economic systems.

A cultural border region is a territorial unit, as well as a sociocultural one, where the long-lasting historic, political, social and economic processes find their expression. This type of region should be perceived in the *longue durée* perspective. This notion was introduced to social sciences by Fernand P. Braudel, an eminent French scientist, a co-author of the historical Annales School (Braudel, 1960). He believed that the main task for a historian, a sociologist or an economist cannot be the mere registration of facts, however conscientious, honest or profound. A scientist from the social science branch should rather describe structures and institutions which show considerable resistance to historical fluctuations and which throw light on the present condition of the cultural border regions and the transformations they go through, including the nationalities their inhabitants opt for.

Among the most typical cultural border regions in Poland one can list, along with Silesia, also Pomerania, Warmia and Masuria (Mazury). There German minorities have been present — and still are — and much attention has been devoted to that minority throughout this volume, as well as in specific papers. Also the existence of national minorities in the *tout court* border regions (*geographical borderline regions*) has been stressed, thus the volume includes papers on Belarussian and Ukrainian minorities (eastern Poland). The Lemks (Łemkowie) minority, sometimes treated as a fraction of the Ukrainian one, has been treated separately here. Finally, the functioning of the Czech minority inhabiting a small town of Żelów (the Piotrków Tryb. voivodship, central Poland), a specific enclave, has been dealt with. The description and presentation of the most prominent national minorities inhabiting Poland has been supplemented with papers dealing with the functioning of Polish minorities abroad: in the Czech Republic and in the Federal Republic of Germany. The readers have thus been equipped with some basic means for comparison with the status of Polish minorities, and their relations with the ethnic majorities in two of the neighbouring countries of Poland.

The description of the minorities that function in Poland would not be full and satisfying, without — on the one hand — the theoretical introduction to the problems concerning national and ethnic minorities and — on the other hand — the studies in methods and methodologies. As the former deal with clearing notions, enabling comparative and generalized interpretation of

empirical data, the latter facilitate a proper organization of field research, a thoughtful selection of adequate methods, techniques and tools. The theoretical introduction (Part I), sketches in methods and methodologies (Part II), the description of national minorities and specific ethnic groups existing in Poland (Part II and III), and Polish minorities functioning in the Czech Republic and Germany (Part IV), make up the four separate — yet fully complementary — ingredients making up this volume. Although there can be no doubt that the book does not do full justice to the problems of national minorities in Poland, it may serve as a helpful tool which makes this phenomenon, this problem and its dynamics, easier to understand.

Bibliography

- Bartoszek A., Gruszczyński L. A., 1995: *Perspektywy stosunków polsko-niemieckich w opinii mieszkańców województwa katowickiego. Szanse i zagrożenia* [Perspectives of the Polish-German Relationships in the Opinions of Inhabitants of the Katowice Voivodship. Chances and Threats]. Katowice.
- Braudel P. F., 1960: "Histoire et sciences sociales: la longue duree", in *Annales: Economies, Societes, Civilisations*. Paris.
- Jasiewicz Z., 1987: "Grupa etnograficzna" [Ethnographic Group], in Z. Staszczak, ed., *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne* [Ethnological Dictionary. General Terms]. Poznań.
- Kwaśniewski K., 1992: "Socjologia mniejszości i definicja mniejszości narodowej" [Sociology of Minorities and the Definition of the National Minority]. *Sprawy Narodowościowe*. Seria Nowa, Vol. 1, No. 1.
- Kwilecki A., 1963: "Mniejszości narodowe w Polsce Ludowej" [National Minorities in the Polish People's Republic]. *Kultura i Społeczeństwo*, No. 4.
- Łodziński S., 1995: "Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych w latach 1989—1993 (Na tle rozwiązań prawnych obowiązujących w państwach europejskich i regulacji przygotowywanych w ramach prac Rady Europy)" [Policy of the Polish State Towards National Minorities in the Years 1989—1993 (Against the Background of Legal Solutions Introduced in Other European States and the Regulations Prepared within the Framework of the European Council)]. *Przegląd Polonijny*, No. 1.
- Ossowski S., 1984: *O ojczyźnie i narodzie* [On Motherland and Nation]. Warszawa.
- Staszczak Z., 1978: *Pogranicze polsko-niemieckie jako pogranicze etnograficzne* [The Polish-German Borderline as an Ethnographic One]. Poznań.
- Sprawy Narodowościowe*. Seria Nowa (1992—1995) [Issues of Nationality. New Series]: Vol. 1 (1992), No. 1 (1); Vol. 2 (1993), No. 1 (2), Vol. 2 (1993), No. 2 (3), Vol. 3 (1994), No. 1 (4), Vol. 3 (1994), No. 2 (5), Vol. 4 (1995), No. 1 (6), Vol. 4 (1995), No. 2 (7).
- Żołędziowski C., 1995: "Mniejszości narodowe w Polsce" [National Minorities in Poland], in *Polska '95. Raport o rozwoju społecznym* [Poland '95. Report on Social Development]. Warszawa.

MAREK S. SZCZEPAŃSKI

Uniwersytet Śląski
Katowice

Mniejszość narodowa, mniejszość etniczna i etniczna większość: wstęp

Książka, którą przekazujemy do rąk Czytelnika, jest jedną z pierwszych prac socjologicznych podejmujących względnie całościowo — choć bynajmniej nie wyczerpująco — problematykę mniejszości narodowych i etnicznych w Polsce oraz ich relacji z narodową i etniczną większością. Są to zagadnienia niezwykle istotne zarówno w wymiarze poznawczym, jak i praktycznym. Wszak w historycznej, ale też i współczesnej Polsce wielonarodowość oraz, powiązana z nią do pewnego stopnia, wieloreligijność, nie były zjawiskami marginalnymi, choć w niektórych okresach marginalizowanymi z powodów politycznych. Według danych ze spisu powszechnego z 1931 roku: „Polacy stanowili 68,9% społeczeństwa, Ukraińcy — 13,9%, Żydzi — 8,6%, Białorusini — 3,1%, Niemcy — 2,3%, a inne narodowości — 3,2%”¹ (Łodziński, 1995).

Po II wojnie światowej sytuacja ta uległa diametralnej zmianie. W wyniku eksterminacyjnej polityki nazistów wobec ludności polskiej pochodzenia żydowskiego, masowych przemieszczeń społecznych wywołanych zmianami granic, przymusowych wysiedleń i dobrowolnych migracji radykalnemu zmniejszeniu uległy liczba oraz znaczenie mniejszości narodowych. Na przykład na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych Ministerstwo Spraw Wewnętrznych — zobowiązane do prowadzenia odpowiedniej statystyki — podało, iż wszystkie mniejszości narodowe zamieszkujące kraj stanowią

¹ Liczba ludności Polski w 1931 roku wynosiła 32 100 000.

ledwie 1,5% ogółu społeczeństwa, czyli skupiają 500 000 osób (Żołędziowski, 1995). Do najliczniejszych zaliczano wówczas mniejszość ukraińską i białoruską, których wielkość oszacowano łącznie na 400 000 osób (200 000 Ukraińców i 200 000 Białorusinów). Kwestionowano natomiast istnienie silniejszej mniejszości niemieckiej i włączano do niej 3 000 osób z niepolskich zborów ewangelickich na Pomorzu oraz Dolnym Śląsku. Według innych szacunków z tego samego okresu liczbę ludności zaliczanych do mniejszości narodowych oceniano na 450 000. Przyjmowano, iż w kraju mieszkało wtedy 180 000 Ukraińców, 165 000 Białorusinów, 31 000 Żydów, 21 000 Słowaków, 2000 Czechów, 19 000 Rosjan, 10 000 Litwinów, 3000 Niemców, 12 000 Cyganów oraz 10 000 Greków i Macedończyków (Łodziński, 1995; Kwilecki, 1963). Wszelako nawet tak nieznaczny udział mniejszości narodowych był w powojennej Polsce (1944—1989) kamuflowany. Według ideologicznych i doktrynalnych zapewnień funkcjonariuszy komunistycznych Polska była krajem jednonarodowym, wręcz wspólnotowym. Z tych też powodów informacje o występujących mniejszościach narodowych należały do trudno dostępnych i rzadko je publikowano. Same zaś mniejszości — w rezultacie utrudnień administracyjnych i zakazów — cechował niski stopień samoorganizacji i wewnętrznego zintegrowania.

W każdym jednak przypadku powojenną ludność kraju można określić jako względnie homogeniczną pod względem narodowym, co nie oznacza bynajmniej kwestionowania roli i wagi żyjących w Polsce mniejszości. Homogeniczność narodową spotęgowały przede wszystkim powojenne wyjazdy ludności rodzimej z terenów Górnego Śląska, Pomorza, Warmii i Mazur. Obszary te, w znaczym stopniu, należały przed II wojną światową do Niemiec. W latach 1955—1989 do Republiki Federalnej Niemiec wyjechało z nich — w ramach akcji łączenia rodzin — aż 1 198 222 osób, deklarujących niemiecką opcję narodową.

Po 1989 roku i upadku realnego socjalizmu, eliminacji wielu ograniczeń administracyjnych utrudniających funkcjonowanie mniejszości narodowych w Polsce, szacunki statystyczne, prowadzone przez kilka instytucji, były nadal rozbieżne, choć zapewne bardziej wiarygodne. Szacunki, dotyczące najistotniejszych mniejszości, ilustruje tab. 1 (zob. również rys. 1). Nie uwzględnia ona jedynie mniejszości niewielkich, kilkusetosobowych lub co najwyżej kilkutyśięcznych, takich jak: Grecy, Czesi, Rosjanie czy Bułgarzy. Pominięto w niej także mniejszości o spornym statusie (Karaimi, Tatarzy, Ormianie). Daleko zaawansowany stopień ich asymilacji z kulturą, językiem i narodem polskim sprawia, iż są one traktowane raczej jako mniejszości religijne niż narodowe (Żołędziowski, 1995).

Tabela 1

Liczebność mniejszości narodowych w Polsce, według szacunków z lat 1992—1993, przygotowanych przez Polskie Towarzystwo Statystyczne i Główny Urząd Statystyczny (PTS-GUS), Ministerstwo Edukacji Narodowej (MEN), Sejmową Komisję Mniejszości Narodowych i Etnicznych (SKMNiE) oraz działaczy mniejszości narodowych (DZIAŁACZE)

Mniejszość	Liczebność mniejszości wg szacunków z lat 1992—1993 (w tys.)			
	PTS-GUS	MEN	SKMNiE	DZIAŁACZE
Niemcy	260	305—308	350—500	500—1000
Ukraińcy i Łemkowie	70	250—280	250—300	300—500
Białorusini	76	200—230	250—300	300—400
Romowie	25	25	25	—
Litwini	9	20	15—20	25—30
Słowacy	5	20	10—15	20—25
Żydzi	3	15	8—10	6—10
Razem	450	838—940	908—1145	1151—1965
(% ludności)	(1,2)	(2,1—2,4)	(2,3—3,0)	(3,0—5,1)

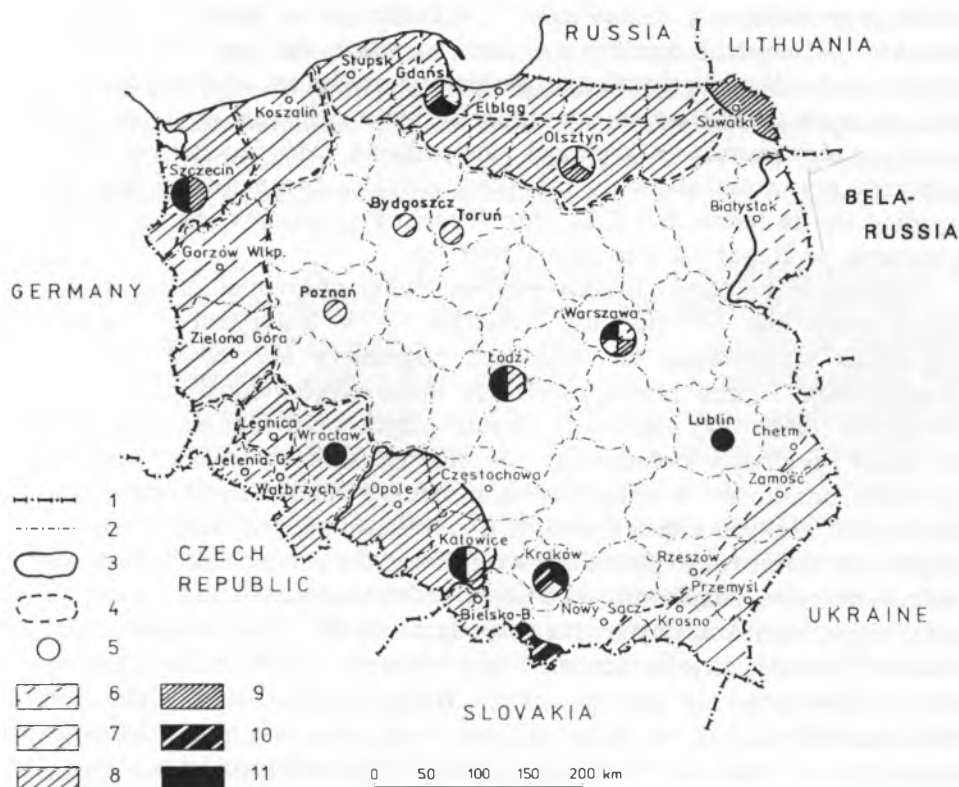
Źródło: C. Żołędziowski: „Mniejszości narodowe w Polsce”, w: *Polska 1995. Raport o rozwoju społecznym*. Warszawa 1995, s. 221.

Z przytoczonej tabeli wynika jednoznacznie, iż wszystkie mniejszości zamieszkujące Polskę liczą — wedle zróżnicowanych szacunków — od 1,2% do 5,1% ogółu ludności kraju. Wielu autorów zainteresowanych problematyką przyjmuje jednak, iż z pewnością udział ten nie przekracza 4% (Łodziński, 1995). Mimo nieznaczej partypacji mniejszości narodowych w ogólnej liczbie ludności kraju, ich problematyka — nie doceniana w okresie realnego socjalizmu z powodów politycznych oraz doktrynalnych — jest fascynująca i słabo jeszcze rozeznana w rodzimej literaturze socjologicznej, antropologicznej i etnograficznej. Nie chodzi tutaj jedynie o badanie niepowtarzalnych zjawisk kulturowych towarzyszących każdej mniejszości, ale również o opis potrzeb egzystencjalnych (np. edukacja mniejszościowa) czy religijnych (duszpasterstwo w językach mniejszości narodowych).

W etnografii, antropologii kulturowej i socjologii rozróżnia się zazwyczaj trzy podstawowe pojęcia, stosowane w różnych fragmentach tomu: *grupa etnograficzna*, *grupa etniczna* i *mniejszość narodowa*. Pierwszy z terminów — traktowany przez niektórych badaczy synonimicznie z pojęciem drugim²

² Tak na przykład postępował polski badacz Jan Stanisław Bystron (1892—1964), utożsamiający grupę etnograficzną z grupą etniczną.

BALTIC SEA

DESCRIPTION: Franciszek Kłosowski

Rys. 1. Przybliżone rozmieszczenie mniejszości narodowych w Polsce

1 — granice państw, 2 — granice województw; rozmieszczenie: 3 — zwarte, 4 — rozproszone, 5 — w miastach; mniejszości narodowe: 6 — Białorusini, 7 — Ukraińcy, 8 — Niemcy, 9 — Litwini, 10 — Słowacy, 11 — Żydzi.

— odnosi się do grupy wyodrębnianej przez etnografów na podstawie zobjektywizowanych cech kulturowych (np. typ stroju ludowego czy rodzaj gwary). Grupy etnograficzne — wyznaczone najczęściej w celach badawczych i analitycznych — stanowią część szerszej grupy etnicznej i występują w jej obrębie lub na jej pograniczu (Jasiewicz, 1987). Przyjmuje się najczęściej, iż *grupa etniczna* to społeczność, której tożsamość kulturowa związana jest z określonym terytorium (*terytorium etniczne*), posiadająca świadomość własnej odrębności kulturowej, językowej i historycznej, a czasami nawet ekonomicznej, nie tworząca wszakże odrębnego narodu, choć wyposażona w pewne jego cechy. Używając zatem pojęć Stanisława Ossowskiego grupa etniczna lokuje swoją *ojczyznę prywatną* (*ojczyznę osobistą*) i *ideologiczną* w obrębie państwa zamieszkania, a jej opcja narodowa jest zazwyczaj analogiczna

z wyborami narodowymi większości obywateli kraju (Ossowski, 1984). Do takich grup etnicznych można zaliczyć w Polsce na przykład Kaszubów czy Ślązaków. Mniejszość narodowa z kolei to grupa etniczna, ulokowana na terytorium państwa na skutek zjawisk historycznych (np. przesunięcia granic, wymuszonych przemieszczeń czy migracji), która deklaruje inną opcję narodową niż dominująca w kraju jej zamieszkania. Mówiąc inaczej, *Heimat* (ojczyzna prywatna) dla wielu członków niemieckiej mniejszości narodowej znajduje się na terenach Polski, lecz *Vaterland* sytuowany jest już poza jej granicami, w Republice Federalnej Niemiec.

Mniejszości narodowe a także mniejszościowe grupy etniczne skupiają się przede wszystkim — choć nie wyłącznie — w historycznych regionach pogranicza kulturowego lub regionach pogranicza *tout court* (pogranicze geograficzne). Termin *region pogranicza kulturowego* odnosi się do takich terytoriów (obszarów) państwa — usytuowanych zazwyczaj peryferyjnie wobec miast i regionów stołecznych — w których istnieje wyraźna świadomość społecznej odrębności, a regionalny układ kultury stanowi wynik wieloletniego przenikania licznych kultur i tradycji o zróżnicowanej proveniencji. Regiony pogranicza kulturowego zmieniały w ciągu wieków przynależność państwową i administracyjną, znajdowały się w kręgu oddziaływania rozmaitych systemów polityczno-administracyjnych oraz gospodarczych. W rezultacie zamieszkując je ludność cechują niejednoznaczne i zróżnicowane opcje narodowe, a narodowy indyferentyzm nie jest zjawiskiem marginalnym. Takie właśnie zróżnicowane opcje notuje się nadal na Górnym Śląsku — w tym w katowickiej jego części — oddalonej od obecnej granicy polsko-niemieckiej o prawie 300 kilometrów. Wszak tutaj mieszka — jak wynika z deklaracji — mniejszość niemiecka licząca prawie 40 000 osób, a także trudna do statystycznego oszacowania śląska grupa etniczna, tworzona przez ludność rodzimą polskiej opcji narodowej.

Wspomniany już Górny Śląsk jest dobrym przykładem polskiego regionu pogranicza kulturowego (Szczepański, 1993; Simonides, 1996; Wódz, 1995). Przez wiele stuleci poddawany był silnym oddziaływaniom kulturowym, społecznym, politycznym i ekonomicznym płynącym z Czech oraz Moraw, Austrii, Prus, Niemiec i Polski. Na jego historyczne losy niebagatelny wpływ miała także żyjąca tutaj ludność żydowska. W ciągu wieków Górny Śląsk — podobnie jak i inne regiony pogranicza kulturowego — zmieniał przynależność państwową, był miejscem spotkania czy zderzenia wielu kultur, pozostawał w kręgu oddziaływania rozmaitych systemów politycznych i gospodarczych.

Region pogranicza kulturowego jest jednostką terytorialną i społeczno-kulturową, w której wyrażają się długotrwałe procesy historyczne, polityczne, kulturowe, społeczne i gospodarcze. Ten typ regionu winien być postrzegany w perspektywie *długiego trwania*. Termin ten wprowadził do nauk

społecznych znakomity uczony francuski Fernand P. Braudel, współtwórca historycznej Szkoły Annales (Braudel, 1960). Sądził on, iż głównym zadaniem historyka, socjologa czy ekonomisty nie może być najbardziej nawet skrupulatna, rzetelna i wyczerpująca rejestracja faktów. Uczony reprezentujący nauki społeczne winien natomiast opisywać raczej struktury i instytucje opierające się w znacznym stopniu fluktuacjom historycznym i rzutujące na współczesny stan i przeobrażenia regionów pogranicza kulturowego, w tym na opcje narodowe mieszkających w nich ludzi.

Do najbardziej typowych polskich regionów pogranicza kulturowego można zaliczyć, oprócz Śląska, także Pomorze, Warmię i Mazury. Na tych właśnie obszarach występowała — i występuje nadal — mniejszość niemiecka. Jej też poświęcono wiele uwagi w całym tomie i poszczególnych jego artykułach. Eksponowano także występowanie mniejszości narodowych ulokowanych w regionach pogranicza *tout court* (pogranicze geograficzne). I dlatego też zamieszczono prace poświęcone mniejszości białoruskiej i ukraińskiej (wschodnie obszary Polski). Odrębnie potraktowano mniejszość łemkowską, uważaną niekiedy za odłam mniejszości ukraińskiej. I wreszcie ukazano funkcjonowanie mniejszości czeskiej osiadłej w niewielkim miasteczku, swoistej enklawie etnicznej — Żelowie (województwo piotrkowskie, centralna Polska). Opis najważniejszych mniejszości narodowych zamieszkujących Polskę uzupełniono krótkimi, lecz istotnymi, pracami ukazującymi funkcjonowanie polskich mniejszości narodowych w Republice Czeskiej i grup Polaków w Republice Federalnej Niemiec. Tym samym Czytelnik uzyska pewną możliwość porównania statusu mniejszości, tym razem polskiej oraz jej relacji z większością etniczną w dwóch krajach ościennych.

Opis funkcjonujących mniejszości nie byłby pełny i zadowalający, gdyby nie, z jednej strony, wprowadzenie teoretyczne do problematyki mniejszości narodowych i grup etnicznych, z drugiej zaś — studia o charakterze metodycznym i metodologicznym. O ile te pierwsze porządkują siatki pojęciowe, umożliwiają porównawczą i uogólnioną interpretację danych empirycznych, to te drugie ułatwiają właściwą organizację badań terenowych, dobór prawidłowych metod, technik i instrumentów badawczych. Wprowadzenie teoretyczne (część I), szkice metodologiczno-metodyczne (część II) oraz opis mniejszości narodowych i poszczególnych grup etnicznych istniejących w Polsce (część III) to trzy odrębne — choć w pełni komplementarne — partie prezentowanego tomu. I choć nie wyczerpano w nim z całą pewnością problematyki mniejszości narodowych w Polsce, to może stanowić pewne ułatwienie w rozumieniu tego zjawiska i jego dynamiki. I wreszcie część IV, *last but not least*, kontrpunktowa, ukazuje funkcjonowanie mniejszości polskiej w Czechach i grup Polaków w Niemczech.

Tom stanowi rezultat różnorodnych badań i analiz, prowadzonych w licznych ośrodkach akademickich, zainteresowanych studiami nad mniejszościami etnicznymi i narodowymi w Polsce. Nie powstał zatem jako wynik zbiorowych badań empirycznych, koordynowanych przez redaktora naukowego pracy. Jest raczej refleksyjnym podsumowaniem indywidualnych studiów autorskich i próbą ich reinterpretacji. Autorzy korzystali z bardzo zróżnicowanych metod i technik badawczych. Odwoływali się wszakże przede wszystkim do:

- **autorskich badań terenowych, prowadzonych w odniesieniu do mniejszości etnicznych i narodowych, ułożonych w licznych miejscach Polski i poza jej granicami;**
- **reinterpretacji cudzych badań empirycznych nad mniejszościami narodowymi w Polsce, polskimi regionami pogranicza kulturowego i geograficznego czy usytuowanymi w nich grupami etnicznymi;**
- **studiów dokumentacyjnych i analizy literatury przedmiotu.** Dotyczyły one krytycznego przeglądu najnowszych publikacji profesjonalnych, regionalnej i lokalnej prasy, periodyków, wydawnictw okolicznościowych odnoszących się do mniejszości narodowych i etnicznych.

Bibliografia

- Bartoszek A., Gruszczyński L. A., 1995: *Perspektywy stosunków polsko-niemieckich w opinii mieszkańców województwa katowickiego. Szanse i zagrożenia*. Katowice.
- Braudel P. F., 1960: „Histoire et sciences sociales: la longue duree”. *Annales: Economies, Societes, Civilisations*. (Paris).
- Jasiewicz Z., 1987: „Grupa etnograficzna”, w: Z. Staszczak, red., *Słownik etnologiczny. Terminy ogólne*. Poznań.
- Kwaśniewski K. 1992: „Socjologia mniejszości i definicja mniejszości narodowej. *Sprawy Narodowościowe*. Seria Nowa, t. 1, nr 1.
- Kwilecki A., 1963: „Mniejszości narodowe w Polsce Ludowej”. *Kultura i Społeczeństwo*, nr 4.
- Łodziński S., 1995: „Polityka państwa polskiego wobec mniejszości narodowych w latach 1989—1993 (Na tle rozwiązań prawnych obowiązujących w państwach europejskich i regulacji przygotowywanych w ramach prac Rady Europy)”. *Przegląd Polonijny*, nr 1.
- Ossowski S., 1984: *O ojczyźnie i narodzie*. Warszawa.
- Simonides D., 1996: „Tożsamość pogranicza. Z prof. dr D. Simonides rozmawia J. Górdzialek”. *Śląsk*, nr 1.
- Sprawy Narodowościowe*. Seria Nowa 1992—1995: t. 2, nr 1(1), 1992; t. 2, nr 1(2), 1993; t. 2, nr 2(3), 1993; t. 3, nr 1(4), 1994; t. 3, nr 2(5), 1994; t. 4, nr 1(6), 1995, t. 4, nr 2(7), 1995.

- Staszczak Z., 1978: *Pogranicze polsko-niemieckie jako pogranicze etnograficzne*. Poznań.
- Szczepański M. S., ed., 1993: *Dilemmas of Regionalism and the Region of Dilemmas*. Katowice.
- Wódz K., ed., 1995: *Regional Identity — Regional Consciousness. The Upper Silesian Experience*. Katowice.
- Żołędziowski C., 1995: „Mniejszości narodowe w Polsce”, w: *Polska '95. Raport o rozwoju społecznym*. Warszawa.

MAREK S. SZCZEPAŃSKI

Schlesische Universität
Katowice

Nationale Minderheit, ethnische Minderheit und ethnische Mehrheit: Einleitung

Das den Lesern dargebotene Buch ist eine der ersten soziologischen Arbeiten, die relativ vollständig — aber dennoch nicht ausreichend — das Problem der nationalen und ethnischen Minderheiten in Polen und ihre Beziehungen zu der nationalen und ethnischen Mehrheit erörtert. Es sind sehr wichtige Probleme, sowohl im Sinne der Erkenntnis, als auch im praktischen Sinne, dargestellt. Im Polen der früheren und heutigen Zeiten war die Mehrnationalität und die damit im gewissen Maße verbundene Vielfalt von Konfessionen kein Randphänomen, obwohl eben dieses Problem aus politischen Gründen manchmal verdrängt wurde. Laut der Volkszählung aus dem Jahre 1931 „bildeten die Polen 68,9% der Gesellschaft, die Ukrainer — 13,9%, die Juden — 8,6%, die Weißrussen — 3,1%, die Deutschen — 2,3%, und andere Nationalitäten — 3,2%“¹. (Łodziński, 1995).

Nach dem zweiten Weltkrieg änderte sich die Lage total. Infolge der Ausrottnungsmaßnahmen der Nazis, die auf die polnische Bevölkerung jüdischer Abstammung gerichtet waren, aufgrund von Massenmigrationen infolge der Grenzverschiebungen, wegen der Zwangsaussiedlung und der freiwilligen Migration verkleinerte sich die Zahl und die Bedeutung der nationalen Minderheiten sehr radikal. Um die Wende der sechziger und siebziger Jahre teilte das damalige Innenministerium mit, daß alle das Land bewohnenden nationalen Minderheiten kaum 1,5% der Gesellschaft bilden,

¹ Die Einwohnerzahl Polens 1931 betrug 32,1 Mio.

d.h. daß es 500.000 Leute sind (Żołędziowski, 1995). Zu den zahlreichsten Minderheiten wurde die ukrainische und die weißrussische gezählt, deren Zahl zusammen auf 400.000 Personen geschätzt wurde (200.000 Ukrainer und 200.000 Weißrussen). Die Existenz einer starken deutschen Minderheit wurde, bestritten und es wurden nur 3.000 Personen aus den nichtpolnischen evangelischen Gemeinden aus Pommern und Niederschlesien dazu gerechnet. Laut anderer Schätzungen aus derselben Zeit wurde die Zahl der zu den nationalen Minderheiten gerechneten Bevölkerung auf 450.000 Personen geschätzt. Es wird angenommen, daß damals im Land 180.000 Ukrainer, 165.000 Weißrussen, 31.000 Juden, 21.000 Slowaken, 2.000 Tschechen, 19.000 Russen, 10.000 Litauer, 3.000 Deutsche, 12.000 Zigeuner und 10.000 Griechen und Makedonier lebten (Łodziński, 1995; Kwilecki, 1963). Aber selbst so ein geringer Anteil der nationalen Minderheiten wurde im Nachkriegspolen (1944—1989) camoufléiert. Laut der ideologischen und doktrinelten Beteuerungen der kommunistischen Funktionäre war Polen ein Mononationalstaat, gar ein gemeinschaftlicher Staat. Aus diesen Gründen waren Informationen über die existierenden nationalen Minderheiten schwer zugänglich und wurden selten veröffentlicht. Die Minderheiten selbst — infolge der Verwaltungsschwierigkeiten und — verbote — zeichneten sich durch einen niedrigen Grad der Selbstorganisation und der inneren Integrierung aus.

Allerdings kann man in die Nachkriegsbevölkerung als relativ homogen in Bezug auf die Nationalität bezeichnen, was nicht bedeutet, daß die Rolle und die Bedeutung der in Polen lebenden Minderheiten bezweifelt wird. Die nationale Homogenität wurde vor allem durch die nach dem Krieg stattfindenden Auswanderungen der einheimischen Bevölkerung aus Oberschlesien, Pommern und Ostpreußen gefestigt. Ein Teil dieser Gebiete gehörte vor dem zweiten Weltkrieg zu Deutschland. In den Jahren 1955—1989 wanderten aus diesen Gebieten ca. 1.198.222 Personen im Rahmen der Familienzusammenführung nach Deutschland aus, die ihre deutsche Nationalität vertraten.

Nach 1989 und nach dem Fall des realen Sozialismus, sowie der Beseitigung vieler durch die Verwaltung auferlegten Beschränkungen, die das Leben der nationalen Minderheiten in Polen erschwerten, waren die statistischen Schätzungen, die durch einige Institutionen gefertigt wurden, weiterhin uneinheitlich, Schätzungen über die wichtigsten Minderheiten veranschaulicht Tabelle 1 (s. Abb. 1). In dieser Tabelle sind aber keine kleinen Minderheiten, wie z.B. Griechen, Tschechen, Russen oder Bulgaren, dargestellt, da diese nur einige hundert bis mehrere tausend Personen umfassten. Nicht berücksichtigt wurden auch Minderheiten mit einem unklaren Status (die Karaimen, die Tataren, die Aramenen). Die weitgehende Assimilierung mit der polnischen

Kultur, Sprache und dem polnischen Volk verursachen, daß sie eher als religiöse denn als nationale Minderheiten betrachtet werden (Żołędziowski, 1995).

Tabelle 1

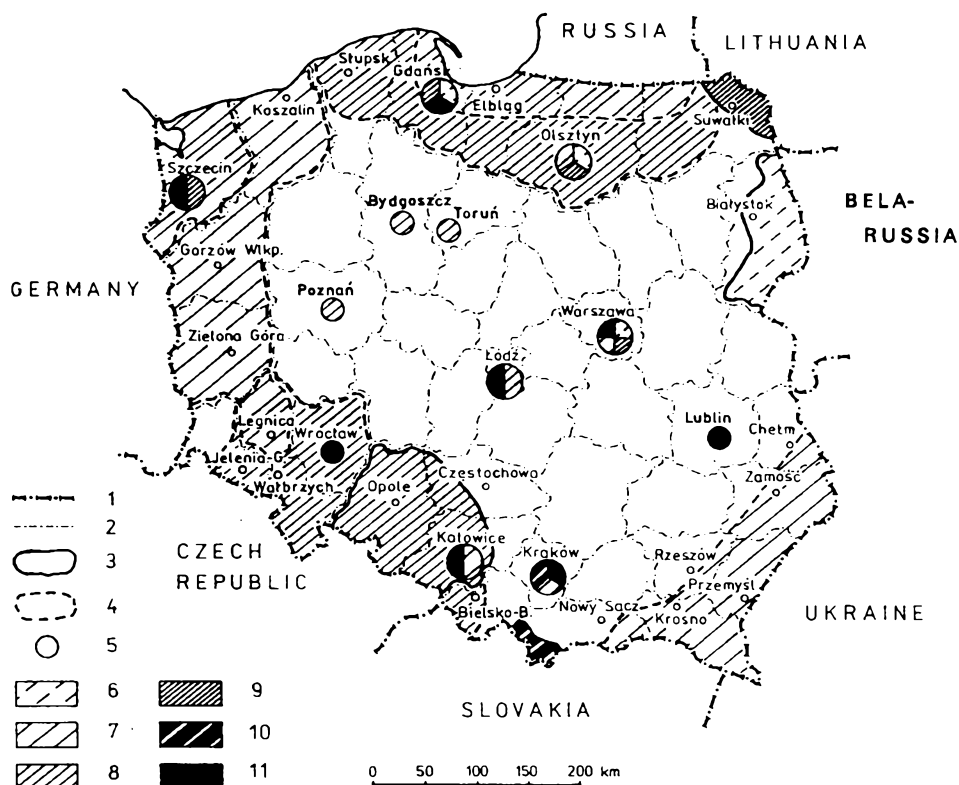
Die Zahl der nationalen Minderheiten in Polen laut Schätzung aus den Jahren 1992—1993, die durch die Polnische Gesellschaft für Statistik und das Hauptamt für Statistik (PTS-GUS), das Ministerium für Nationalbildung (MEN), die Parlamentare Kommission für Nationale und Ethnische Minderheiten (SKMNIE) und die Vertreter der nationalen Minderheiten (VERTRETER) angefertigt wurde

Minderheit	Zahl der Minderheiten nach Schätzungen aus den Jahren 1992—1993 (in Tausend)			
	PTS-GUS	MEN	SKMNIE	Vertreter
Deutsche	260	305—308	350—500	500—1000
Ukrainer und Lemkervolk	70	250—280	250—300	300—500
Weißrussen	76	200—230	250—300	300—400
Zigeuner	25	25	25	—
Litauer	9	20	15—20	25—30
Slowaken	5	20	10—15	20—25
Juden	3	15	8—10	6—10
Insgesamt	450	838—940	908—1145	1151—1965
(% der Bevölkerung)	(1,2)	(2,1—2,4)	(2,3—3,0)	(3,0—5,1)

Quelle: C. Żołędziowski: "Nationale Minderheiten in Polen", in *Polen 1995. Bericht über die gesellschaftliche Entwicklung*. Warszawa 1995, S. 221.

Aus der o.g. Tabelle geht eindeutig hervor, daß alle in Polen wohnenden Minderheiten — gemäß verschiedener Schätzungen — von 1,2% bis 5,1% der Gesamtbevölkerung des Landes ausmachen. Viele an dieser Problematik interessierten Autoren nehmen jedoch an, daß dieser Anteil sicher nicht größer als 4% ist. (Łodziński, 1995). Trotz des kleinen Anteils der nationalen Minderheit an der Gesamtzahl der Bevölkerung des Landes sind die Probleme, die in der Zeit des realen Sozialismus aus politischen und doktrinellen Gründen unterschätzt wurden, faszinierend und noch unzureichend in der polnischen soziologischen, antropologischen und ethnographischen Literatur erörtert. Es handelt sich nicht nur um Untersuchungen der einmaligen, für jede Minderheit charakteristischen Kulturphänomene, sondern auch um die Beschreibung der existenziellen Bedürfnisse (zB. die Ausbildung der Minderheiten) oder die religiösen (Seelensorge in der Sprache der Minderheiten).

BALTIC SEA

DESCRIPTION: Franciszek Kłosowski

Abb. 1. Annähernde Verteilung der nationalen Minderheiten in Polen

1 — Staatsgrenzen, 2 — Woiwodschaftsgrenzen; Verteilung: 3 — geschlossen, 4 — verstreut, 5 — in den Städten; nationalen Minderheiten: 6 — Weißrussen, 7 — Ukrainen, 8 — Deutsche, 9 — Litauer, 10 — Slowaken, 11 — Juden.

In der Ethnographie, der Kulturanthropologie und der Soziologie werden hauptsächlich drei Hauptbegriffe gebraucht, die in verschiedenen Fragmenten des Bandes angewandt werden: die *ethnographische Gruppe*, die *ethnische Gruppe* und die *nationale Minderheit*. Der erste dieser Begriffe — von einigen Forschern als Synonym des zweiten Begriffes² verstanden — bezieht sich auf eine von den Ethnographen auf Grund objektivisierter Kultureigenschaften ausgesonderte Gruppe (zB. Tracht oder Dialekt). Die ethnographischen Gruppen, die am häufigsten für Forschungszwecke und analytische Zwecke bestimmt werden, bilden einen Teil einer größeren ethnischen Gruppe und treten in ihrem Bereich oder in ihrem Grenzgebiet auf (Jasiewicz, 1987). Am

² So zB. ging der polnische Forscher Jan Stanisław Bystron (1892—1964) vor, indem er die ethnographische Gruppe mit der ethnischen Gruppe gleichstellte.

häufigsten wird angenommen, daß die *ethnische Gruppe* eine Gesellschaft ist, deren Kulturidentität mit einem bestimmten Territorium verbunden ist (*ethnisches Territorium*), die sich ihrer eigenen kulturellen, sprachlichen und historischen Eigentümlichkeit bewußt ist, die jedoch keine gesonderte Nation bildet, obwohl sie einige Eigenschaften einer Nation aufweist. Gebraucht man also die Begriffe von Stanisław Ossowski, lokalisiert die ethnische Gruppe ihre *private Heimat* (*persönliche Heimat*) und die *ideologische Heimat* in dem von ihr bewohnten Staat, und ihre nationale Option ist im Prinzip analog mit der nationalen Entscheidung der Mehrheit der Bürger des Staates (Ossowski, 1984). Zu solchen ethnischen Gruppen können in Polen zB. die Kaszuben und die Schlesier gerechnet werden. Die nationale Minderheit ist wiederum eine ethnische Gruppe, die auf dem Territorium eines Staates infolge historischer Geschehnisse lokalisiert wurde (zB. Grenzenverschiebung, Zwangswanderung oder Migration), die eine andere nationale Option vertritt als die, die in dem von ihr bewohnten Land dominiert. Anders gesagt: die *Heimat* („private“ Heimat) befindet sich für viele Mitglieder der deutschen Minderheit auf dem Gebiet Polens, aber das *Vaterland* liegt schon außerhalb seiner Grenzen — in der BRD.

Die nationalen Minderheiten und die minderheitlichen ethnischen Gruppen konzentrieren sich vor allem — obwohl nicht ausschließlich — auf historischen Kulturgrenzgebiete oder in Grenzgebiete *tout court* (*geographisches Grenzgebiet*). Der Begriff des kulturellen *Grenzgebietes* bezieht sich auf solche Territorien (Gebiete des Staates), die im Prinzip außerhalb der Städte und Stadtgebiete liegen, in denen ein deutliches Bewußtsein der gesellschaftlichen Eigentümlichkeit auftritt, und wo das regionale Kultursystem das Ergebnis eines vieljährigen Einwirkens zahlreicher Kulturen und Traditionen verschiedener Provinz ist. Die kulturellen Grenzgebiete änderten im Laufe der Zeit die nationale und administrative Zugehörigkeit, sie wurden durch verschiedene politisch-administrative und wirtschaftliche Systeme beeinflußt. Infolge dessen zeichnet sich die dort wohnende Bevölkerung durch vieldeutige und verschiedenartige nationale Optionen aus, und der nationale Indifferentismus ist keine Randerscheinung. Solche verschiedenartige Optionen werden weiterhin in Oberschlesien — im Gebiet um Katowice — bemerkt, das von der heutigen polnisch-deutschen Grenze um ca. 300 km entfernt ist. Hier wohnt — wie es aus den Erklärungen hervorgeht — eine deutsche Minderheit, die fast 40.000 Personen umfaßt, und eine schwer statistisch festzulegende schlesische ethnische Gruppe, die von der einheimischen Bevölkerung mit polnischer nationaler Option gebildet wird.

Das schon erwähnte Oberschlesien ist ein gutes Beispiel für eine polnische Region des kulturellen Grenzgebietes (Szczepański, 1993; Simonides, 1996; Wódz, 1995). Viele Jahrhunderte lang wurde Schlesien kulturell, gesellschaftlich, politisch und ökonomisch durch Tschechien und Mähren, durch

Österreich, Preußen, Deutschland und Polen stark beeinflusst. Sein historisches Schicksal beeinflusste im großen Maße auch die hier lebende jüdische Bevölkerung. Im Laufe der Jahrhunderte veränderte Oberschlesien — so wie auch die anderen Regionen des kulturellen Grenzgebietes — seine Staatsangehörigkeit; es war der Zeitpunkt, wo viele Kulturen zusammenstießen, beeinflusst durch viele verschiedene, politische und wirtschaftliche Systeme beeinflusst.

Das kulturelle Grenzgebiet ist eine territoriale und gesellschaftlich-kulturelle Einheit, in der langjährige historische, politische, kulturelle, gesellschaftliche und wirtschaftliche Prozesse zum Ausdruck kommen. Dieser Gebietstyp sollte aus der Perspektive *des langen Bestehens* gesehen werden. Der französische Wissenschaftler Fernand P. Braudel, der Mitbegründer der historischen Schule *Annales* war (Braudel, 1960), führte diesen Begriff in die Gesellschaftswissenschaften ein. Er war der Meinung, daß die Hauptaufgabe eines Historikers, Soziologen oder Ökonomen die genaueste, redlichste und ausführlichste Wahrnehmung von Daten sein kann. Der Gesellschaftswissenschaftler sollte dagegen die Strukturen und Institutionen beschreiben, die im bedeutenden Maße historischen Veränderungen standhalten und den gegenwärtigen Zustand wie auch die Veränderungen des kulturellen Grenzgebietes beeinflussen, darunter die Nationalen Optionen der dort wohnenden Leute.

Zu den typischsten kulturellen Grenzgebieten Polens können außer Schlesien auch Pommern, Ostpreußen und die Masuren gerechnet werden. In diesen Gebieten lebte — und lebt weiterhin — die deutsche Minderheit. Ihr wurde auch im vorliegenden Band und in seinen einzelnen Aufsätzen viel Beachtung geschenkt. Auch das Vorkommen der in Grenzgebieten *tout court* (geographisches Grenzgebiet) lebenden nationalen Minderheiten wurde hier hervorgehoben. Deshalb wurden in diesem Band auch Arbeiten veröffentlicht, die sich mit der weißrussischen und ukrainischen Minderheit befassen (Ostgebiete Polens). Das Lemkervolk wurde gesondert behandelt, welches manchmal als ein Teil der ukrainischen Minderheit gesehen wird. Und endlich wurde auch das Leben der tschechischen Minderheit in einer kleinen Stadt, einer eigenartigen ethnischen Enklave — Zelow (Woiwodschaft Piotrków / Zentralpolen) gezeigt. Die Beschreibung der wichtigsten, das Gebiet Polens bewohnenden nationalen Minderheiten, wurde durch kurze, aber wichtige Arbeiten ergänzt, die das Funktionieren der polnischen nationalen Minderheiten in der Republik Tschechien und der Gruppen der Polen in der BRD zeigt. So kann der Leser den Status der polnischen Minderheit und ihre Beziehung zu der ethnischen Mehrheit in zwei Nachbarländern vergleichen.

Die Beschreibung der existierenden Minderheiten wäre nicht vollständig und zufriedenstellend, wenn einerseits keine theoretische Einführung in die

Probleme der nationalen Minderheiten und der ethnischen Gruppen, und andererseits keine methodische und methodologische Studien durchgeführt worden wären. Die ersten beinhalten die Begriffsnetze, die eine vergleichende und verallgemeinerte Interpretation der empirischen Daten ermöglichen; die zweite dagegen ermöglicht eine entsprechende Organisation der Untersuchungen an Ort und Stelle, die Wahl korrekter Methoden, Techniken und Forschungsinstrumente. Die theoretische Einführung (Teil I), die methodologisch-methodische Skizzen (Teil II) und die Beschreibung der in Polen lebenden nationalen Minderheiten und der einzelnen ethnischen Gruppen (Teil III) bilden drei separate — jedoch völlig komplementäre — Teile des vorliegenden Bandes. Und obwohl das Problem der nationalen Minderheiten in Polen sicherlich nicht vollständig untersucht wurde, verdeutlicht dieses Buch dieses Phänomen und seine Dynamik. Und *last but not least* zeigt der kontrapunktähnliche Teil IV das Leben der polnischen Minderheit in Tschechien und der Gruppen der Polen in Deutschland.

Dieser Band ist das Ergebnis verschiedenartiger Untersuchungen und Analysen polnischer Hochschulen, die zahlreiche Studien über ethnische und nationale Minderheiten in Polen durchgeführt haben. Er ist also nicht das Ergebnis empirischer Sammeluntersuchungen, die von einem wissenschaftlichen Redakteur koordiniert wurden, sondern er ist vielmehr eine reflexive Zusammenfassung individueller Studien und ein Versuch ihrer Reinterpretation. Die Verfasser berufen sich auf verschiedenartige Untersuchungsmethoden und -techniken. Diese basieren hauptsächlich auf:

- **Forschungsarbeiten vorort, die die ethnischen und nationalen, in vielen Orten im In- und Ausland lokalisierten Minderheiten betrafen;**
- **Reinterpretation fremder empirischer Untersuchungen über nationale Minderheiten in Polen, über polnische kulturelle und geographische Grenzgebiete und die dort lebenden ethnischen Gruppen**
- **Dokumentationsstudien und Analysen der Fachliteratur.** Sie bezogen sich auf eine kritische Analyse der neusten Veröffentlichungen aus der professionellen, regionalen und lokalen Presse, aus Zeitschriften, Gelegenheitsveröffentlichungen über die nationalen und ethnischen Minderheiten.

Bibliographie

- Bartoszek A., Gruszczyński L. A., 1995: *Perspektiven der polnisch-deutschen Verhältnisse in der Meinung der Einwohner der Woiwodschaft Katowice. Chancen und Bedrohungen.* Katowice.
- Braudel P. F., 1960: „Histoire et sciences sociales: la longue duree“. *Annales: Economies, Societes, civilisations.* (Paris).

- Jasiewicz Z., 1987: „Ethnographische Gruppe“, in Z. Staszczak, Hrsg., *Ethnologisches Wörterbuch. Allgemeine Begriffe*. Poznań.
- Kwaśniewski K., 1992: „Soziologie der Minderheit und die Definition der nationalen Minderheit“. *Nationale Angelegenheiten*. Neue Reihe, Bt. 1, Nr. 1.
- Kwilecki A., 1963: „Nationale Minderheiten in der Volksrepublik Polen“. *Kultur und Gesellschaft*, Nr. 4.
- Łodziński S., 1995: „Die Politik des polnischen Staates den nationalen Minderheiten gegenüber in den Jahren 1989—1993. (Vor dem Hintergrund der in den europäischen Staaten geltenden Rechte und der im Rahmen der Arbeiten des Europarates vorbereiteten Regelungen)“. *Polnische Revue*, Nr. 1.
- Ossowski S., 1984: *Über das Vaterland und die Nation*. Warszawa,
- Simonides D., 1996: „Die Identität des Grenzgebietes. Mit Prof. Dr. Simonides sprach J. Górdziałek“. *Schlesien*, Nr. 1.
- Nationale Angelegenheiten*. Neue Reihe (1992—1995): Bd. 2, Nr. 1(1), 1992; Bd. 2, Nr. 1(2), 1993; Bd. 2, Nr. 2(3), 1993; Bd. 3, Nr. 1(4), 1994; Bd. 3, Nr. 2(5), 1994; Bd. 4, Nr. 1(6), 1995; Bd. 4, Nr. 2(7), 1995.
- Staszczak Z., 1978: *Polnisch-Deutsches Grenzgebiet als ethnographisches Grenzgebiet*. Poznań.
- Szczepański M. S., ed., 1993: *Dilemmas of Regionalism and the Region of Dilemmas*. Katowice.
- Wódz K., ed., 1995: *Regional Identity — Regional Consciousness. The Upper Silesian Experience*. Katowice.
- Żołędziowski C., 1995: „Nationale Minderheiten in Polen“, in *Polen 95. Bericht über gesellschaftliche Entwicklung*. Warszawa.